

AN ARMENO-AMERICAN
Weekly Journal
of
Politics and Literature,
Published
by
P. M. AYVAD,
Editor and Proprietor,
72 University Place, New York.

THE ARARAT.

TO ADVERTISERS.

This paper has an extensive circulation among the Armenians throughout the United States and the principal cities of the world. It is an excellent medium for domestic and international advertisements, securing the very best results. Rates of advertising will be found on the fourth page.

— ՄԵՐ ՍԿՂԱՆԻՆԻՔ ԱՂԳԻՆ ՍԿՂԱՆԻՆԻՔ Է, ՄԵՐ ՔՈՂԱՔՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՇԽԱՂԻՔ ՔՈՂԱՔՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ — ԱՐԱՐԱՏ, Սեպտեմբեր 30, 1876.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՅԻՆ ՏՈՒՆ
ESTABLISHED AT CONSTANTINOPLE 1869.

ՆՈՒ ԵՐԻՔ, ՀԻՆԳՇԱՐԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5,
NEW YORK, THURSDAY, NOVEMBER 5, 1891.

ՆՈՐ ՀԱՍՈՐ Ա. ԹԻՒ
NEW VOLUME I. NO. 18.

Entered at the Post Office at New York
as Second Class Mail Matter.

SUBSCRIPTION RATES.

For United States, Canada and Mexico,
One year \$2.00
Six months 1.00
For all other countries,
One year 12s.
Six months 6s.

Remittances should be made by P. O.
Money orders, Postal Notes, Express
Money Orders, Checks, Drafts, or in a
Registered Letter.

Address all communications to Pub-
lisher of the ARARAT, 72 University Place,
New York City.

NOTICE.

Subscriptions for this paper are re-
ceived at
Brentanno's, No. 5 Union Square,
New York City, and at
F. A. Easton's, No. 3 P. O. Block,
Worcester, Mass.
Single copies for sale, Five Cents.

Article 61 of the Berlin Treaty.

"The Sublime Porte undertakes to
carry out, without further delay, the
improvements and reforms demanded
by local requirements in the pro-
vinces inhabited by the Armenians,
and to guarantee their security a-
gainst the Circassians and Kurds.
It will periodically make known the
steps taken to this effect to the
Powers, who superintend their ap-
plication.

The Late Patriarch Nerses and the Armenian Question.

The coming Armenian generations
will ever hold sacred the name NERSES,
Patriarch of Constantinople. There are
few instances in the history of nations
where any one chief or magistrate has
served his people and fatherland as de-
votedly as this servant of God was pro-
ved to have done. The weakness of his
constitution and the delicacy of his po-
sition under Turkish supremacy, which
might seriously embarrass him at any
moment, he heeded not.

He loved his people, he loved the
land of his ancestors. So ardently did
he, that he ceased not to toil for the
good of them until he went to his
eternal rest.

The Armenian Question was brought
before the world through his wisdom
and diplomacy. His remarkable address
before the Armenian National Assembly,
of which we give a translation, com-
mencing with our present issue, will
clearly show to our readers, what the
Armenian Question is, and on what
just claims it is based.

Throughout the entire address some
facts may not seem to have been stated
as clearly as they might have been;
but then, we all know what it means to
tell the truth on Turkish soil, and tell
it in a loud voice.

Our Governor.

The battle is over. Some feel down-
hearted because Fasset was not elected;
others rejoice because Flower was suc-
cessful. But we all agree that the man

in the chair is the people's choice. He
is made of us, by us and for us, and no-
body is to blame for it. Let us wish
every success for him, and abide by our
choice. He is happy now, and we'll be
happy when we see that he looks after
our best interests.

Imperial Coldness.

Czar and Kaiser, the two most at-
tractive and central figures of the
European stage, are daily giving us
topics of interest, as well as anxiety.

The former crossed Germany twice in
the last few weeks, and never showed
any desire to see the German Emperor,
although the latter offered to pay his
respects to the former at Dantzig last
week. The reasons of this coolness on
the part of the Czar, as the *Herald*
gives us, are two. First, because the
Kaiser has told some messroom jokes
in the presence of Czarina, during his
last visit to St. Petersburg. Second,
because the Czar wishes to avoid hurt-
ing the feelings of France, his ally, and
not be too familiar with Germany.

Of course these may be counted as
reasons. But is not there another, and
in the minds of the two rivals a still
more serious one? The question of
who shall take precedence in European
affairs.

The German youngster seems not to
care how things take their course. But
he may step on a match and set the
house on fire, if he doesn't look out and
behave himself.

Didn't his grandpa say to keep
friendly with the Romanoffs?

CABLE INTELLIGENCE.

RSSIA TO KEEP HER CEREALS.

PARIS, Oct. 31.—A telegram received
at the Russian Embassy, announces the
issue of a ukase in Russia prohibiting,
henceforth, the exportation of all cere-
als except wheat. Vessels still loading
will be allowed to complete their car-
goes, provided they sail within three
days.

The Russian government has assigned
another 32,000,000 rubles to the distress
fund.

RUSSIAN AND FRENCH HOB- NOBBING.

PARIS, Nov. 1.—The Grand Duke Al-
exander, of Oldenburg, the chief mili-
tary expert of Russia, has recently
inspected the forts of the eastern fron-
tier of France, and is taking part in a
strategic conference now proceeding
between French and Russian officers.

THE CZAR'S CONDITIONS.

PARIS, Nov. 1.—Foreign Minister Ri-
hot, having urged M. de Giers during
his recent visit to Paris to try to per-
suade the Czar to visit France, was told
that it was first advisable to expel all
Russian refugees. The French police
have since been shadowing Russian
refugees, and it is supposed that they
are preparing to make a clean sweep of
them over the Swiss frontier.

RUSSIAN HEBREWS EXCLUDED FROM TURKEY.

CONSTANTINOPLE, Oct. 31.—The Porte
is enforcing the recent decree prohib-

ing Hebrew families from entering Tur-
key. Two steamers, each having on
board eighty families of Russian He-
brews seeking refuge from persecution,
were unable to obtain permission to dis-
embark their passengers here.

BRUTAL TREATMENT OF JEW- ESSES.

COESSA, Oct. 31.—A letter from Stad-
rob asserts that during the recent anti-
Semitic riots in that town five young,
unmarried Jewesses were so barbar-
ously maltreated that they have all
since died. According to this letter,
twenty Jews were killed.

Rioting is reported from Balta, in
Russian Poland, and its suppression was
difficult.

ENGLAND GARRISONING AT PAMIR.

CALCUTTA, Oct. 31.—The English gar-
rison at Kanshut, a small district ad-
joining Cashmere, on the one hand, and
the Pamir on the other, has been re-en-
forced in view of the demonstrations of
Russia in that direction.

RAILROADS SNOW-BLOCKED IN BULGARIA.

VIENNA, Oct. 31.—A continuous snow-
storm has prevailed through Bulgaria
since Wednesday. The Oriental express
from Constantinople is snowbound at
Dragoman, in Bulgaria, while the West-
ern express is detained at Izaribrod. Other
trains are also snow-blocked. Ex-
tra engines have been sent.

COOL WEATHER IN EUROPE.

LONDON, Nov. 2.—The winter season
is beginning in Europe with unusual
severity. England has already been
visited by sharp frosts, and a despatch
from Hamburg announces that there
has been a heavy snowfall, and that the
temperature is seven degrees below the
freezing point.

Advices from Greece say that torrents
of rain have fallen throughout that
country, and that there have been very
heavy snowfalls in the mountain dis-
tricts, an unprecedented occurrence at
this period of the year.

THE CZAR ON HIS WAY HOME.

ST. PETERSBURG, Nov. 2.—The Czar
and Czarina, now on their way from
Denmark to Liverpool, arrived to-day
at Borki. While there they inspected
the church memorials, the erection of
which was ordered as a testimonial to
their escape from injury in the Borki
railway accident a few years ago.

CHOLERA RAVAGES AT DAMASCUS.

CONSTANTINOPLE, Nov. 2.—The ravages
of cholera in Damascus show an alarming
increase. The record for the week past
shows 180 cases and 90 deaths. Owing
to the prevalence of cholera Hodeida
is in nearly as bad a situation as Damas-
cus, but at Aleppo the plague has sub-
sided.

THE EARTHQUAKE IN JAPAN.

LONDON, Nov. 2.—A despatch from
Yokohama says that, according to an
official estimate, 4,000 persons were
killed by the recent earthquake, 5,000
were injured, and 50,000 houses were
destroyed. No Europeans were killed.

THE STEAMER FULDA AT GIB- RALTAR.

LONDON, Nov. 2.—The Fulda beat the
best previous steamship record from
New York to Gibraltar. The time of
her passage was eight days and eight
hours.

The Armenian Question and its Origin.

Address of His Grace Mgr. Ner-
ses, Patriarch of Armenians
in Turkey, to the Armenian
National Assembly, July 21st,
1878.

Messieurs Deputies:— A month
ago, in answer to an interpellation made
to me by some patriotic members of this
assembly in regard to the National
Question, after stating our efforts and
the sympathetic reception we had met
from the European powers, I added:
"Although I am not the only work-
er, yet the entire responsibility rests
upon me."

The hour of all this responsibility
has not yet rung, for it is double—
one to this grand assembly of Armen-
ians to-day; the other to the nation
in its past, present and future history.
Aye, I felt this responsibility much more
heavily than you can imagine. And not
only do I feel it before you, who repre-
sent the nation of to-day, but also
in the presence of the spirits and of the
memory of our forefathers, who founded
and protected the Armenian nation and
country, and in the presence, too, of the
numerous Armenian generations which
will succeed. If the second of these
two responsibilities is much heavier
and greater than the first, allow
me to tell you now that I do not shrink
from it at all. I am quite ready to re-
spond, and my conscience is calm and
cheerful. But my first responsibility is
more delicate—that which I am called
upon to accomplish before you this
day; and should my explanations fail to
satisfy you, there remains nothing else
for me to do but to rely upon the judg-
ment of history, to which we are all sub-
ject,—myself, yourselves, and all others
who speak and write outside of these
walls.

And I say this, not because I would
wish to feel less your right and author-
ity to judge; but because of the sacred
interests of the nation, I must prefer to
bear unjust condemnation, even from the
nation itself, than to expose everything
to danger. And, if I had not thus an-
ticipated all sorts of temptation and per-
secution, condemnation and punishment,
—warning others from all of them, and
keeping myself at the point of danger,
—if I had not been willing to sacrifice
even my person, what else would it have
been for me to make any attempt in this
matter?

Representatives of the Nation:—The
Armenian Question, in its present
shape, did not originate by itself, but
in the Eastern Question in general. In
this wise: There has been an Armenian
question for ten years, while there exist-
ed neither a Herzegovina-Bosnian ques-
tion, nor a Bulgarian question, of any
political weight. But there has been ques-
tion arising out of outrages commit-
ted upon Armenians in Armenia, which
existed between our nation and the gov-
ernment only; and these outrages, the
nation has been steadily requesting the
Sublime Porte to suppress; and has
done this for ten years through its
Commissions, its Civil Councils, its Rep-
resentative Assemblies, its Patriarchs.
This was the only "Armenian Question."
Then came the Herzegovina-Bosnian
Question and the Bulgarian Question.

These two questions involved in
themselves the question of their nation-
al autonomy. These provinces raised

the standard of insurrection against
their lawful master. Thereupon the flow
of blood caused the intervention of Eu-
rope, and a neighbor, a great Empire,
raised its voice in the name of Christi-
anity higher than any of the others.

The Powers assembled in a Conference
at Constantinople. What did the Ar-
menian nation do? It did not go out-
side of the limits of loyalty. The Ar-
menians were contented with being un-
der the Ottoman Government; but they
were otherwise utterly discontented with
their political condition; and, as the im-
provement of the condition of all the
Christian nations was being spoken of,

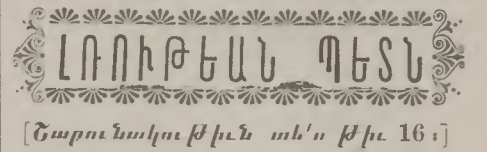

THE LATE PATRIARCH NERSES.

so the Armenians expected their sha-
re of the general reform.

Your Patriarch, as you know, Messrs.
Deputies, was not idle; he labored
at the Sublime Porte, he labored
with foreign Ambassadors. But the
Conference, instead of taking the gen-
eral condition of affairs into considera-
tion, confined itself to considering
the Herzegovina-Bosnian and Bulgarian
questions only. This was an injustice
to the remaining Christian communities;
and allow me to say, (somewhat ex-
ceeding my limits, perhaps,) it was a
preparation for the dismemberment of
the Ottoman Empire by encouraging
insurrection.

The Ottoman Government did not
agree with the decision of the Confer-
ence. We Armenians, seeing that the
Porte refuses to make any exceptional
and special concessions and reforms,
and that the result of this refusal would
only be a greater embitterment of the
existing condition of affairs, did not
care either one way or the other. Then
another evil misfortune fell upon the
entire country—the war. The Ot-
toman Empire, before this great war
had employed its forces against the
Herzegovina-Bosnian and Bulgarian
insurrections, and waged regular war
against two principalities, fighting
against "Pan-Slavism" in an indirect
way; and finally silencing the arms
of the enemy. Thereupon the fertile
plains of Bulgaria, and, alas, the bles-
sed plains of Armenia, that have been
washed by the sweat and blood of so
many of our own brethren, became the
scene of the dreadful destruction of that
cursed art of war. The Ottomans stimu-
lated by the instincts which are pecu-
liar to their race, for a while routed
the terrible foe, and by their courage-
ous opposition surprised the entire
world; but at last gave away before a
greater force, and the victorious Russian
armies marched to the capital of Arme-
nia on one side, and to the imperial
capital of Constantinople, on the other.
The hour of peace arrived. Negotiations
between the two Powers were commenc-
ed at Kisanlik, but the signing of the
General Conditions of Peace was put
off till Andranople was reached. Now
the treaty negotiations were soon to
commence. No man can resist a power-

[Շարունակութիւն տե՛ս թիւ 16:]

ՈՉ ԱՅՆ՝ ԱՅԼ ՈՒՐԻՇ ՄԸ:

127 Գօնկէս փողոց, Թրոյ, Ն. Ե. Հոկտ. 27, 1891:

... Խմբագիր,
ԱՐԱՐԱՏԻ 16 թուոյն մէջ (Դարձեալ խմբագրութիւն) խորագրով և «Հայ ոմն» ստորագրութեամբ Լորէնս-սէ խրկուած մի նամակ հրատարակուած կարգացի որ բաւական էր քաղաքիս բովանդակի Հայութեան գարմանը ու զայրութիւնը պատճառելու: Կարոն յօդուածագիրն կամ սխալած էր մեծապէս և կամ նուազորակ արարողի մ'է պարզապէս, ասոնցմէ որն որ ալ լինի կը հրաւիրեմ նամակագիրն որ բացարձակ իւր յօդուած հրապարակուի:

Այո՛, արարն յօդուածագիր, գրեցէ՛ք և հաւածեցէ՛ք այդպիսի խարդախ Հայ կորցիւններ և սակայն մի գրգռարտէ՛ք, քննեցէ՛ք ձեր քաղաքէն դուրս Հայ քաղաքներն, բայց մի սխալի՛ք անհատին անունն երբ կը գրէ՛ք ի հրատարակութիւն, յիշելով թէ մի գուցէ ծանր պատասխանատուութեան տակ մնալ, որպէս էք այժմ: Արդեօք կը ճանաչէ՛ք զիս, ո՞րք տեսաւ զիս ի Լորէնս, ի՞նչ ապացոյց ունիք հաստատելու թէ ես էի այդ խարբրայ փախստական: Ոչ թէ միայն ի Լորէնս այլ և այդ նահանգի և ոչ մի մասին վրայ ոտք կոխէ՛ք եմ: Ըստ ձեր գրութեան այդ դէպք պատահած է սակէ իբր երկու շաբաթ առաջ, մինչ ես Նիւ Եօքքէ թրոյ եկած եմ առաւել քան վեց շաբաթ առաջ: Անձամբ հաւածած եմ այդպիսի անձեր, իսկ դուք կը հաւածէք ուրիշ մը մեր անուամբ: Կաղաչեմք Տէ՛ր Խմբագիր, որ մինչ կը գնէ՛ք այսպիսի քաղաքացի անուններն ի հրատարակութիւն ի դուրս լուծութիւն Հայ գործաւորաց, ջատագովէ՛ք նաեւ այն անմեղ անուններն որք կամ զրպարտաբար և կամ աններելի սխալմամբ կը քուռին այնպիսեաց դատուն մէջ: Պարո՛ն «Հայ ոմն», հաճեցէ՛ք պարզել ձեր նամակի գիտաւորութիւնն հրատարակած, եթէ յօդուած Հայ գողթականութեան գրեցիք, թէ ոչ կարծանանաք այն անձանքի գոր յիշած եմ վեր: ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՇԿԵԹԹԻՐԵԱՆ:

172 Գօնկէս փողոց, Թրոյ, Ն. Ե. Հոկտ. 28, 1891:

Տէր Խմբագիր ԱՐԱՐԱՏԻ,
Ձեր 16 թիւ ԱՐԱՐԱՏԻ մէջ յօդուած մը (Դարձեալ Խմբագրութիւն) վերնագրով, կը բացատրէ թէ ինչպէս Հայ երիտասարդ մը Տիգրան Պէշկէթիւրեան անունով Լորէնսի մէջ Հայերը խափած է սակէ երկու շաբաթ առաջ, բայց Մեծ և Տէր կը վստահեցնեմ զձեզ թէ Պր. Տիգրան Պէշկէթիւրեան գրեթէ մէկ ու կէս ամիս առաջ եկած է ի Թրոյ և կը ճաշէ իմ ընտանեացս հետ և գրեթէ գլխի և ցեղէն իմ տանս մէջ է մինչ ցարդ, և վերոյիշեալ ժամանակամիջոցին մէջ Պր. Տիգրան Պէշկէթիւրեան թրոյէն հեռացած է և ես անձամբ կը վկայեմ որ իր վրայով մինչ ցարդ այդպիսի փառ համբաւ մը լըսած չեմ, քանզի կը ճանչնամ զայն 6 տարեկէ ի վեր: Վասն որոյ, Տէր Խմբագիր, կաղաչեմ ձեզ որ ձեր ազգագրութեան միջոցաւ ծանուցանէք իր անուն որպէս զի Հայերն ճանաչեն թէ Պր. Տիգրան անպարտ է այդ պարտութեան: ԵՄՄԱՆՈՒԷԼ Յ. ՓԱՅԼԵԱՆ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԿԱՆՈՒՄԱՐՈՒՄ:
Վերջերս հարկեր տասն և վեց եկեղեցիականներէ ստորագրեալ որոշումով որ մը զրկուած էր առ Բօթըր Եպիսկոպոս, գանդառելով Եպիսկոպոսական Եկեղեցականաց ոմանց այն սովորութեան դէմ, որով դոքա, տարբեր բողոքական յարանուանութեանց պատկանող քարոզիչներ երբեմն կը հրաւիրեն իւրեանց եկեղեցիաց մէջ պաշտօն կատարելու: Ամերիկեան բողոքական Եպիսկոպոսական Եկեղեցաց կանոնը կը սղըբամարեն որ միայն ըստ օրինի արտօնեալ անձներ կարեն պաշտօն կատարել այդ դաւանութեան եկեղեցիներէ մէջ: Ուստի առարկուած է էր թէ՛ եթէ այդ կանոն Եպիսկոպոսականէ դուրս երոջ բոլոր բողոքարկու եկեղեցեաց նկատմամբ եղած լինէր, հարկ էր նաեւ ի բաց պահել Հայաստանեայց, Յունական և Ասորի եկեղեցեաց Եպիսկոպոսները և Վարդապետները, մինչդեռ դոքա, մերթ ընդ մերթ, հրաւիրուած են պաշտօն կատարել թէ Անգլիկան և թէ Ամերիկեան Եպիսկոպոսական Եկեղեցիներու մէջ: Այս առարկութեան պատասխանուած է թէ՛ Եպիսկոպոսական եկեղեցին կընդգուռն Հայաստանեայց, Յունական և Ասորի եկեղեցեաց կրօնական աստիճանները, բայց չի ճանաչէր երիցականաց, Ժողովականաց, Միաբնականաց և Միաբնականաց պաշտօնեայնքը:

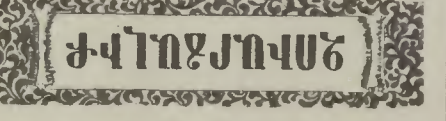
ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

Տ. Տ. ՆԵՐՍԻՍԻ Ս. ԱՐԲԵԽԻՍԿԱՊՈՍԻ ՊԱՏՐԻԱՐԻԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՈՑ

Սկզբ. Ժողովին Հայոց ՉԻՅՈՒՆ 1878
Տե՛րք Երեսփոխանք,
Ամիս մ'առաջ այն պատկառելի ժողովին մէջ պատասխանելով հարցման մը, զոր ազգասէր ոմանք երեսփոխանք կողմէն ինձ Ազգային Խնդրոյն նկատմամբ, Եւրոպայէն Տէրութեանց քով մեր ըրած ջանքերը և գտած համակրական ընդունելութիւնը զինի յառաջ բերելու, կըսէի ձեզի. «Ես չեմ միայն աշխատող, այլ ի՛մ է բոլոր պատասխանատուութիւնը»:
Դեռ ժամը չը հնչեց՝ ամբողջ այս պատասխանատուութեան զի կրկին է նա. մին այսօր Հայոց այս մեծ ժողովին առջեւ, և միւսը ազգին առջեւ, յանգեալն, ի ներկային և յապագային, և պատմութեան առջեւ:
Այո՛, ես այս պատասխանատուութիւնը շատ աւելի ծանր զգացի քան զոր կրնաք երեսակայել, և չը զգացի զայն միայն ձեր առջեւ՝ որ այսօրուան ազգը կը ներկայացնէ՛ք. այլ և զգացի՛ զայն՝ մեր նախնաց հոգիներուն ու յիշատակին առջեւ՝ որ կանգնեցին և պահեցին զՀայ ազգըն ու զՀայաստան, և զգացի զայն այն անհամար Հայ սերունդներուն առջեւ՝ որք պիտի յաջորդեն մեր սերունդին: Եթէ երկրորդն այս պատասխանատուութեանց շատ աւելի ծանր է ու անշուք քան զառաջինը, ներքեցէ՛ք ըսել հիմապէս, ես այդ պատասխանատուութեանն ընտել չեմ վախճար, զի ամբողջապէս՝ ունիմ պատասխանել, և իբրեւմիտանքս անգործ է և զուարթ: Իսկ աւելի փափուկ է առաջին պատասխանատուութիւնը, այն որ կոչեալ եմ այսօր կատարել ձեր առջեւ, և եթէ իմ բացատրութիւններս գոչ չընեն զձեզ, ուրիշ բան մը չը մնար ինձ ընել, այլ պատմութեան դատաստանին ապաւինել որուն ենթարկեալ ենք ամենքս ալ. և՛ ես և՛ դուք, և՛ որք այս չընապատէս դուրս կը խօսին և կը գրեն:
Եւ զայս ըսելով ո՞չ թէ բնաւ նուազ կուգեմ զգալ ձեր դատելու իրաւունքն ու իշխանութիւնը, այլ զի յանուն ազգային պատկառելի շահուց, պէտք է նախաձեռնար համարիմ կրել դատապարտութիւն անիրաւ՝ նաեւ ազգիս կողմէն, քան թէ հրապարակել զամենայն: Եւ ես թէ՛ ամեն անհատ հաւածածք, դատապարտութիւն, պատիժ և փորձութիւն յանձն չէի առած առաջին օրէն, զգուշացնելով զայլս այն ամենէն և զիս միայն կէս նպատակի ընծայելով, և եթէ յանձն չէի առած զուճուր: Ի՞նչու ուրեմն ձեռնարկեցի յայս գործ:
Տե՛րք Երեսփոխանք,
Հայկական խնդրը, իր արդի ձեւին մէջ ինք իրմէ չծնաւ, այլ ընդհանուր Արեւելեան խնդրէն ծագեցաւ: Ահաւասիկ ինչպէս. Հայոց խնդիր մը կար տասն և աւելի տարիներէ ի վեր, մինչդեռ ո՞չ Հէրսէք—Պօնտայի խնդիր կար, ո՞չ Պուլկարաց խնդիր քաղաքական ձեւով: Հայաստանի Հայոց կրած հարստահարութեան խնդիրն էր այն՝ Ազգին ու Տէրութեան մէջ միացած էր. և Ազգը անընդհատ տարբ տարի, իր Յանձնաժողովներով, Բողաքական Ժողովներով, իր Երեսփոխանական Ժողովներով, իր Պատրիարքներով, այս հարստահարութեանց բարձունք կը հայցէր Բարձրագոյն Դրնէն: Ահա՛ այս էր միայն Հայոց խնդիրը: Եկաւ Հէրսէք—Պօնտայի խնդրը՝ և ապա Պուլկարի խնդիրը:
Այս երկու խնդիրներուն մէջ խառնուած էր խորհրդակցութեան խնդիրն որն էր հետեւեալ խնդրին ալ: Այս գաւառները ապուստամբութեան դրօշը պարզեցին իւրեանց օրինաւոր Տիրոջ դէմ: Արեւնահանգութիւնը Եւրոպայի միջամբատութիւնը հրաւիրեց, և այս մեծ կայսրութեան դրացի ուրիշ մեծ կայսրութիւն մը յանուն Քրիստոսնէութեան ամենէն աւելի ձայն բարձրացուց: Տէրութիւնը ի ժողով զուճարեցին ի Պօլիս: Ի՞նչ ըրաւ Հայոց ազգը. օրինաւորութեան դուրս չելաւ: Հայերը գոչ էին որ Օսմանեան Տէրութեան ներքեւ էին: Այլ իրենց վիճակէն գառնապէս զԺգոն էին. և որովհետեւ ընդհանուր Քրիստոնէից վիճակը բարեփոխելու խօսքեր կըլային, Հայերն ալ ընդհանուր բարեկարգութեանն ըսպանեցին իրենց վիճակին բարեփոխումը:
Ձեր Պատրիարքը, գիտէ՛ք արդէն Տե՛րք Երեսփոխանք, պարտալ չը կեցաւ. աշխատեցաւ Բ. Դրան քով:

աշխատեցաւ գեւապանաց քով: Այլ Դեռ անառիկ ողորդ փոխանակ ընդհանուր վիճակին բարեփոխումը նկատողութեան առնելու, նկատողութեան առաւ միայն Հէրսէք—Պօնտայի և Պուլկարաց խնդիրները: Ասի անիրաւութիւնն մէն էր միացեալ Քրիստոնէայ ժողովրդոց, և ներքեցէ՛ք ըսել, թե՛րեւ իմ սահմանէս քիչ մը դուրս ենելով, Օսմանեան կայսրութեան ալ քաղաքացիները կը պատրաստէր ապստամբութիւնը քաջաւերելով:
Օսմանեան կայսրութիւնը Դեռ անառիկ ողորդին այս որոշումը չընդունեց. և մեք Հայքս պատճառ չուէինք որ դժգոհ էին, տեսնելով Բ. Դուռը, որ կը մերժէր բացառիկ ու մասնաւոր շնորհունքներ ու բարեկարգութիւնը, որոց արդեւաբար պիտի ըլլար մասնաւոր աւելի գառնացում վիճակին: Այլ մեծադոյն չարիք մ'ու աղէտք փրթաւ ընդհանուր երկրին վրայ. պատեւրա՛ղմը: Օսմանեան կայսրութիւնը այս մեծ պատերազմէն առաջ իր գործութիւնը գործածած էր Հէրսէք—Պօնտայի և Պուլկարի ապստամբութեանց դէմ և կանոնաւոր պատերազմ մղելով երկու իշխանութեան կը սլանար ինչ որ պաշտօնական կերպարանը չունենալով սլա՛վ էր, ի լուսնի դատապարտած էր անոնց զէնքերը: Հուսկ ապա Պուլկարի արգաւանդ դաշտերը, և աւա՛ղ, մեր այնքան ազգայնոց արեամբ որ քրտինքով ողորկալ մեր Հայաստանի օրհնեալ դաշտերը, անիծակուռ արհեստին քանդմանն ու արհաւիրաց տեսարան եղան: Օսմանեան ազգը իր ցեղին յատուկ բնադրումն ոգեւորած՝ պահ մը ետ մղեց ահագին թշնամին և յապուշկութեանց զաշխարհ իր արիական դիրքի կրկնութեամբ ու վերջապէս տեղի տուաւ աւելի մեծ գործութեան առջեւ, և Ռուսիոյ յաղթական բանակները մէկ կողմէն մինչեւ Հայաստանի մայրաքաղաքն Եւփս, և միւս կողմէն մինչեւ բոլոր Թուրքիոյ մայրաքաղաքն ի Պօլիս: Ժամը հնչեց խաղաղութեան: Երկու տէրութեանց բանակները իրենց սկսաւ Քրդանքի մէջ և ընդհանուր պայմաններն կրեցան յԱզգիսնաւորութիւն, Անիկապէս պիտի սկսէր Դաշնադրութեան բանակցութիւնը:
Ոչ ոք կարող է բուռն զօրութեան դէմ, մասնաւոր երբ բարդական զօրութիւն միայն ունի. և ո՞վ ալ ըլլայ չիւրաք փոխել եղելութեանց ընթացքը: Մեծ խելք և մեծ հեռատեսութիւն պէտք էէր տեսնելու համար թէ երկրին վիճակը կը փոխուէր բոլորովին, և անոր հետ նաեւ անձինք Քրիստոնէայ ժողովրդի գոյութեան պայմաններն ալ կը փոխուէր: Մէկ խօսքով փոխեցին ակնեցիք էր ինձի համար և ամենեւին համար, որ Հայոց ազգը պիտի կերտար անհետանալ իր ինքնուրոյն Ժողովուրդ, և եթէ իր գոյութիւնը չարտապնդէր, պիտի ոչնչանար: — Հարստահարութեան խնդրոյն կաւեւնար մեծ քան զայն խնդիր, ազգին գոյութեան ու չգոյութեան խնդիրը:
Այլ ընդհանուր պայմանաց մէջ Հայոց ազգին անուն անգամ չը կար և Դաշնադրութեան վիճարանութիւնը այն պայմանաց սահմանին մէջ միայն կրնար ըլլալ: Գրեթէ յուսահատեալ էր. և ես չգիտեմ թէ ինչպէս չյուսաբանեցանք: Անկախ ի է նկարագրել ազգին սօրմուքը զոր թողէ՛ք ըսեմ, զգացի անգեղն այն պատասխանատուութիւն որ այն հանդիսաւոր ժամուն կը ծանրանար իմ վրայ. զի ազգն իր Երեսփոխանական ժողովով Ազգին խնդիրն ինձի էր յանձնած մասնաւորապէս: Յաջողիլ անկարելի էր սովորական միջոցներով, ո՞չ ալ սպասելը ներքին էր: Կրնայի ի ժողով կոչել զձեզ, և այն ատեն բան մը չընելով ալ՝ ձեր առջեւ պատասխանատուութեան պարտը: Կրնայի զոնէ Բողաքական ժողովով գործել: Պէտք էր որ այնպիսի պարագայի մէջ նաեւ ի միայն անձնական պատասխանատուութեան ու ձեր առջեւ անպարտ ենելով խղճիս առջեւ պարտաւոր մնայի:
Տե՛րք Երեսփոխանք, անշուշտ անհետացած չէ՛ ձեր յիշողութեանն այն օրերուն յիշատակը: Օսմանեան ազգը որ առատապէս հեղած էր իր արեւն ի դաշտ պատերազմաց այնքան զոհողութիւններէ ետքը իր պարտութիւնը տեսնելով, և այսօր քան չարեաց ոկզմապատճառ Քրիստոնէութեան անունը միշտ հնչելով իր ականջին, բնական էր որ արաքի կարգի գործութիւն մը զգար: Աւելի քան երբէք պէտք էր խոհեմութեամբ ու չընապանցութեամբ գործել, այլ նաեւ ուժով և աղքատ

կերպով գործել: Ձեր Պատրիարքը մասնաւոր խորհրդակցեալ: Իր չուրչուն ունի բոլոր Եպիսկոպոսական գաւառ պատրաստ գործելու իրեն հետ յանուն ազգին զոհուելու եթէ պէտք ըլլար: Միացաւ իր սրբազան եղբարց հետ և որոնք արդէն իրենց կողման օրն առաջի Աստուծոյ կողմուելէն, նորէն երդուան նուիրել զանձինս ազգին:
Օսմանեան իրագոր գեւապանք գեւէնքն ուղեւորած յԱզգիսնաւորութիւն, ես ու իմ սրբազան եղբայրակիցներս գործել սկսանք: Ազգին յայտնի էր այն ատեն ինչ որ ուղեցինք. այն է Հայոց յիշատակութիւնը Դաշնադրութեան մէջ. և յայտնի է այսօր թէ այս յիշատակութիւնն եղաւ մասնաւոր յօդուածով մը: Արդեօք ձի՛չք մեր ուղեւորն պէս եղաւ յիշատակութիւնը. Ո՛չ. այլ քաղաքականութեան մէջ «Երբ չես կրնար ընել ինչ որ կուգեաւ՝ պէտք է ընես ինչ որ կըրնաս»:
[Շարունակելի]:

«Բանի՛ տարեկան ես, վկայ՝»
«Բանն երեք տարեկան»
«Հըմ, ուրեմն երբ՝ ծնար»
«Շիտակը, միտքս միացած չէ, Տէր Դատաւոր, ինչպէս գիտէք խիտ փոքր էի այն ատեն»

«Երէկ գիշերուան դիմակաւոր պարահանդէսին մէջ կրցար կիսը ճանչնալ»
«Այո, չգիտեմ ինչ է ըրեր»
«Ինչպիսիք, յանկարծ՝ խեղճութիւն մի ընէր ծօ Զագար, պա՛ղ զաւակ՝ ըսաւ»

«Բան մը իմացար՝ երէկ առաւօտ նուրեայ ծիվճիվեանը իւր հօրը կառքը մտնելով կառապանին հետ փախեց»
«Էյ, հայրը ինչ է ըրեր»
«Լրագրաց մէջ ծանուցում մը գրած է որ եթէ ձերք վերադառնան, ամենայն ինչ պիտի ներուի»

«Վայ մեղքիս, ծիվան, սա լրագիրը կը գրուցէ որ, մարդուն մէկը 118 տարեկան մեռեր է»
«Է՛հ, ինչ, ալ ժամանակը չ'էր»

Յաճախորդն. — «Անպիտան մարդ: Գրեթէ Երեսփոխան Կորեցիք: Բոլոր գիտելութեան պատճառաւ»
Ստիքիչն. — «Այո, տէր իմ, այդ բանը մեծապէս կը փափկացնէ մորթին»

Զագիւլ. (պարտէզէն) — Հայրի՛կ, Հայրի՛կ, պատուհանէն դուրս նայէ անգամ մը»
Հայրն (գլուխը դուրս հանելով) «Ինչ՞ գլխու ցաւ կուտաս, ինչ՞ կայ»
Զագիւլ (յաղթական նայուածք մը ուղղելով իւր խաղիկներին) Գրեթէ չ'էր հաւատար թէ մաղ չի կայ գլխուդ գաղաթը»

«Ո՛հ, Ժօրժ» գոչեց մանկամարդ տիկին Նիկոլայիմոս, իւր ամուսինը դիմաւորելու համար դուռը վագելով, «խիտ ուրախաւոր լուր մը ունիմ զեզ յաղորդելու»
«Իրա՛ւ» ըսաւ Ժօրժ «Ինչ է»
«Մտածէ անգամ մը — մանկիկը խօսիլ գիտէ՛. այո՛, տէր իմ, իրականապէս խօսիլ — շատ և շատ մը բաներ ըսաւ. չիտակ ներս եկուր և լսէ զայն»
Ժօրժ գնաց ներս:
«Հիմա, մանկիկ» ըսաւ մայրն. համոզիչ եղանակաւ մը, «Հայրիկդ համար խօսէ քիչ մը. ի՞նչպէս ես հայրի՛կ ըսէ»
«Կու, կու, կու» ըսաւ մանուկն:
«Կը լսե՞ս» բացառական մայրն, ինքզինքնէն դուրս «առակէց աւելի յստակ կրնա՞ր ըլլալ»
Ժօրժ ըսաւ թէ չ'էր կրնար, և ջանաց այդպէս ալ համոզուել:
«Ուրախ եմ քեզ տեսնելու, հայրիկ, ըսէ՛ նայիմ»
«Տա, տա, պու, պի, պու»
«Որչափ հրաշայի բան» աղաղակեց մայրն «ամեն բան կրնայ ըսել: Հիմա, իմ աղուորիկ, սիրունիկ, անուշիկ, մինիկի մանչիկս, աղէկ ես հայրի՛կ ըսէ»
«Պու, պու, կու, կու»
«Տե՛ս» ըսաւ մայրն «այս տարիքը աղու մը այդչափ կարենալ խօսիլ երբ տեսնուած է. ինչ որ ուզէ կրնայ ըսել. չ'ես կրնար, դու իմ թօփիկ, կըրիկ, ննուշիկ սիրականս»
«Կու, կու, տի, տա, կու»
«Լսեցիք, հարկաւ կրնամ» կ'ըսէ որ և մէկու շափ յատակ լեզուով: Իրաւ որ, Ժօրժ, ինձ շատ մտահոգութիւն կը պատճառէ այդչափ արտապայման կերպով արթնունք ըլլալը: Ասանկ փայլուն մանկիկներ գրեթէ միշտ գեռահաս կը մեռնին»

«Կիսն շատ տարինք առաջ մեռաւ, ինձ թողելով կտորած սիրտ մը և նորածին զաւակ մը: Դեռ նոր այս տունը կանգնած էի օտարաց մէջ: Մեր դիտաւորութիւնն էր մեր կենաց միացողը մտաւորական հրաշալեաց ուսողութեան նուիրել: Փափաք ունէինք մեր գործն առանց ընդմիջութեան յառաջ տանել: Որոշեցինք մեր շուրջը ստանուղաց միջև անձանք ապրիլ: Երբ նա մեռաւ, պատահութեան մը տեսայ այս տղուն մասին: Որոշեցի սորա կենանք մեզ փորձի մը վերածել, պահել և մշակել նորա ծննդական ձրքըն — ուղղակի հաղորդակցելու կարողութեան սերմը: Աստուած ինձ համար յարողութիւն պահեց է: Նա կապրի իբր մարդ բարձրացեալ կարողութեան, որու նմանը աշխարհ միայն անգամ մը տեսած է՝ այն ալ ի Քրիստոս, նոյն ինքն Որդին Աստուծոյ: Բայց քան անմահ՝ որդիս մարդկային էակ է, և ունի այնպիսի սկարութիւններ որք մեր հասարակ բաժինն են»
«Տարիները անցնելու վրայ ես և զօրութիւնս օր օրի կապառի: Քիչ ատենէն պիտի մեռնիմ և նա պիտի ապրի: Այդ մտածմունքը օրըստ օրէ ուղեղիս մէջէն անցնելով զայն կայրէ: Իւր կենանք կրնայ շատ երկարել և չի կարենալ առանձին ապրի, ոչ ալ մարդկանց մէջ, զի նա օտարական մը՝ և բարեկամներէ ալ զուրկ պիտի ըլլայ, ոնտալաշտ յիմարք անկէ պիտի երկնջին և ստական: Նա երբէք այս պատմութենէ պուրս մարդկային դէմք մը տեսած չէ, ոչ ալ իմինէս զատ մարդկային ձայն մը: Բայ քեզ իմ ազգական»
Գրեթէ դադարեալ, բայց ևս տալիս ինքն ինքն կարողութեանը կարողութեան մը վրայ, ոնտալաշտ յիմարք անկէ պիտի երկնջին և ստական: Նա երբէք այս պատմութենէ պուրս մարդկային դէմք մը տեսած չէ, ոչ ալ իմինէս զատ մարդկային ձայն մը: Բայ քեզ իմ ազգական»

Գրեթէ դադարեալ, բայց ևս տալիս ինքն ինքն կարողութեանը կարողութեան մը վրայ, ոնտալաշտ յիմարք անկէ պիտի երկնջին և ստական: Նա երբէք այս պատմութենէ պուրս մարդկային դէմք մը տեսած չէ, ոչ ալ իմինէս զատ մարդկային ձայն մը: Բայ քեզ իմ ազգական»
Գրեթէ դադարեալ, բայց ևս տալիս ինքն ինքն կարողութեանը կարողութեան մը վրայ, ոնտալաշտ յիմարք անկէ պիտի երկնջին և ստական: Նա երբէք այս պատմութենէ պուրս մարդկային դէմք մը տեսած չէ, ոչ ալ իմինէս զատ մարդկային ձայն մը: Բայ քեզ իմ ազգական»
Գրեթէ դադարեալ, բայց ևս տալիս ինքն ինքն կարողութեանը կարողութեան մը վրայ, ոնտալաշտ յիմարք անկէ պիտի երկնջին և ստական: Նա երբէք այս պատմութենէ պուրս մարդկային

